

obrazových či tabulkových dat na CD jako příloze k tištěnému textu.

Nutno připomenout, že obě publikace nejsou určeny k prodeji, zájemci je mohou získat na AOPK, Kališnická 4–6, 130 23 Praha 3, tel. 283 069 276.

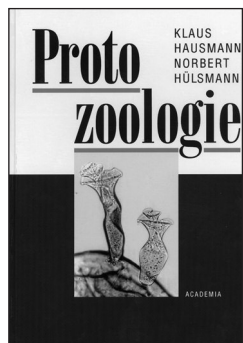
Lubomír Hanel

BOHEMIA CENTRALIS č. 26, Agentura ochrany přírody krajiny ČR, Středisko pro Středočeský kraj a hlavní město Prahu, 2003, 272 str., cena neuvedena

Po několikaleté přestávce vychází další číslo významného regionálního periodika věnovaného všem aspektům přírody se zvláštním důrazem na cenná chráněná území a vzácné druhy středních Čech. Sborník tentokrát obsahuje celkem 17 původních příspěvků. Úvodní tři články jsou věnovány problematice povodní z různých pohledů (V. Ložek, V. Švihla, D. Blažková), vodní měkčích Berounky přibližuje příspěvek L. Berana. Dále následuje blok několika prací, jejichž společným jmenovatelem je území CHKO Český kras. Jde o studii věnovanou ekologii makrozoobentosu (Š. Hřebík), otázce stanovení celkové atmosférické depozice dusíku (O. Šimunek), vlivu stanovištních podmínek na růst buku (V. Švihla), fauně brouků a motýlů (kolektiv autorů). Další příspěvek se týká flóry a vegetace přírodní rezervace Jezírka v CHKO Křivoklátsko. Článek T. Černého je zaměřen na přírodní společenstva labské nivy na Kolínsku, květeně Novobydžovska se věnuje článek J. Chrtka st. a kol. Samostatné příspěvky jsou věnovány ostružiníkům centrálních Brd (J. Holub, T. Kučera) a houbám přírodní památky Hostivické rybníky (F. Kotlaba, Z. Pouzar). M. Řezáč představuje pavouky teplomilné doubravy na Kokořínsku. L. Hanel shrnul údaje o výskytu mihule potoční ve středních Čechách. Zcela na závěr je zařazen kompletní seznam článků publikovaných v tomto sborníku v předchozích 25 svazcích (J. Špryňar).

Tuto tematicky poutavou publikaci, která zajme nejen přírodovědce působící ve středních Čechách, mohou zájemci objednat nebo zakoupit na Agentuře ochrany přírody a krajiny, Kališnická 4–6, 130 23 Praha 3, tel.: 283 069 276.

Lubomír Hanel



K. Hausmann, N. Hülsmann, R. Radek: **PROTISTOLOGIE**. 3. vyd., E. Schweizerbart'sche Verlagsbuchhandlung (Nägele Obermiller), Stuttgart. Váz. 64 Euro, brož. 49 Euro.

V Živě (2003, 4: LI) vyšla recenze knihy Protozoologie autorů K. Hausmanna a N. Hülsmanna, do češtiny přeložená Jiřím Lomem. Obrazně řečeno, tiskařská černá této recenze téměř neměla čas zaschnout a uvedení autorů, doplnění Renatou Radekovou uveřejnili na sklonku r. 2003 třetí vydání tohoto velmi úspěšného titulu nazvaného nyní Protistologie.

Co nového přináší tato kniha, jaká je její informační hodnota, srovnáme-li ji

s českým překladem? Především je třeba konstatovat, že jde v podstatě o kvalitativně novou knihu. Jejím předmětem nejsou (jako v minulém vydání) pouze prvoci (protozoa, tedy část množiny jednobuněčných organismů s eukaryontním typem buňky), ale všechna protista, tj. celá množina jednobuněčných eukaryontů, ať již patří do kterékoliv ze současně uznávaných pěti říší organismů (*Protozoa*, *Chromista*, *Plantae*, *Fungi*, *Animalia*). Kniha tedy obráží moderní názor, že protista, i když jde v podstatě o souhrn polyfyletických (vývojově nepřibuzných) organismů, přece jenom jsou organickou skupinou organismů díky velikosti a stavbě buňky.

Kniha je stejně uspořádaná jako české vydání protozoologie, tj. má tři hlavní oddíly: první věnovány buněčné organizaci protist a historii jejich výzkumu, druhý, „srdce“ knihy, patří jednotlivým skupinám protist a třetí oddíl věnovaný vybraným tématům obecné protistologie, jako jsou např. srovnávací morfologie a fyziologie, jádra a sexuální reprodukce, morfogeneze, molekulární biologie, chování protist a jejich ekologie. K zásadnímu rozdílu oproti českému vydání došlo v „srdci“ knihy, kde zákonitě se změnou názvu a obsahu přibývaly další organismy, ale autoři také použili pro třídění organismů konsenzuální fylogenetický strom založený na sekvencích celé řady proteinů, strom se značnou vypovídací hodnotou o skutečných vývojových vztazích. Skupiny organismů odvětvující se od společného předka jsou popsány jako kmeny protist. Autoři se tak vyhnuli dělení protist mezi jednotlivé říše organismů, které by nutně jednotnou linii knihy narušovalo.

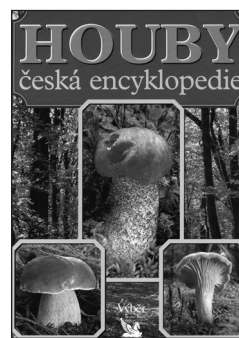
Pro čtenáře Živy bude asi zajímavé uvést, které jednobuněčné eukaryontní organismy považuje kniha ve shodě s dnešní biologii za blízce příbuzné. Pod kmenem *Tetramastigota* se skrývají bičíkovci se čtyřmi bičíky či jejich násobkem, tedy diplomonády (sem patří např. giardie, běžní paraziti působící průjemová onemocnění) a tzv. parabazala (např. bičenka poševní). Kmen *Discicristata* sdružuje organismy s diskovitými mitochondriálními kristami a patří sem eugleny (krásnoočka), trypanozomy (bičivky), leishmanie (ničivky) aj. Toto uskupení jen potvrzuje skutečnost, že všem školákům a studentům známé krásnoočko, ač zelené, nepatří mezi řasy. Získalo totiž své chloroplasty druhotně! Kmen *Alveolata* sdružuje dinoflageláty (obrněný nálevník) a obrovskou skupinu parazitických prvoků známých jako apikomplexa (výtrusovci) (původci malárie, toxoplasmózy apod.). Kmen *Heterokonta* zahrnuje organismy, jako jsou hnědé řasy, rozsivky apod., kmen *Plantae* obsahuje protista v podobě zelených řas (třebas *Chlorella*, *Volvox* apod.), kmen *Amoebozoa* sdružuje měňavky a hlenky. Kmen *Opisthokonta* obsahuje živočišná a houbová protista známá jako mikrosporidie (hmyzomorky), myxozoa (rybomorky) a též jednobuněčné houby (např. kvasinky, ale také *Pneumocystis jiroveci*, původce jedné formy lidského zánetu plic pojmenovaný po českém parazitologovi Otto Jírovcovi). Pod těchto 7 velkých kmenů se tedy dnes dají zařadit všechna jednobuněčná eukaryonta: inspiřace pro autory našich středoškolských učebnic biologie, kde je systém eukaryontních organismů často vykládán skutečně duchamorným způsobem.

Obrovským kladem publikace je její bohatá obrazová část (384 obrázků, 22 tabulí). To knihu staví na pomezí atlasu protist a nesmírně zvyšuje její pedagogickou hodnotu. Mikrofotografie, snímky z elektronového mikroskopu, schematické kresby pečlivě dokumentují prakticky všechny důležité údaje.

A co by se dalo novému vydání vytknout? Snad jen to, že Vybrané kapitoly obecné protistologie by ve 3. části mohly být ještě obsáhlejší, hlavně v části Molekulární biologie, a naopak bych mohl postrádat zbytečně detailně popsané chování protist. Ovšem skutečností je, že při dnešním stavu poznání by každá kapitola zasluhovala téměř samostatnou knihu, kdyby měla být důkladná.

Protistologii autorů Hausmanna, Hülsmanna a Radekovi lze vřele doporučit jako moderní učebnici či informační médium vhodně navazující na český překlad Protozoologie z r. 2003.

Jiří Vávra



Kolektiv autorů: **HOUBY — česká encyklopedie**.

Vydal Reader's Digest Výběr, spol. s r. o., 1. vydání, Praha 2003, 448 str.

Nekončící lavička houbařských atlasů (Člověk žasne, kdo to pořád kupuje) byla v r. 2003

přerušena publikací, která rozhodně stojí za pozornost. Je to výpravná kniha Houby — česká encyklopedie. Především na ní zaujme formát ještě o něco větší než A4, tloušťka 2,9 cm a přitažlivý vzhled. První dojem z knihy je bezesporu vynikající — krásné pevné desky a kvalitní vazba, vkusná atraktivní grafická úprava, kolem 600 velkých i malých barevných fotografií, několik desítek barevných ilustrací (celkem je v knize 780 vyobrazení).

Omlouvám se z pozice recenzenta, že jsem v tiráži uveden mezi autory fotografií, poskytl jsem jich jen 9 a jinak se výroby knihy neúčastnil.

Název knihy je poměrně přesný a vystihuje tu výbornou skutečnost, že jde o naprosto původní dílo českých (a několika slovenských) mykologů a fotografů hub (nejde tedy o často krkolomný a věci neznalý překlad). Na psaní textu se podíleli naši přední odborníci nebo znalci hub (celkem je jich osm). Své zdařilé fotografie dodalo celkem 36 autorů (nikoli profesionálů — fotografů, ale profesionálních i amatérských mykologů fotografujících houby), autorem kreseb a maleb je A. Bielich.

Kniha začíná krátkou předmluvou hlavních autorů: F. Kotlaba, V. Antonína a jejich odborného konzultanta Z. Pouzara. Vhodné je zveřejnění jejich fotografií a krátkých životopisů. Poté následuje 8 obecných kapitol od pěti dalších autorů. Názvy jsou: Vítejte v říši hub, Houby ve světě, Léčivé houby, Otravy houbami, Halucinogenní houby, Plísňe a mykotoxiny v potravinách, Chráněné houby, Pěstujeme houby. Text je velmi čtivý, proložený fotografiemi, tabulkami, různými grafickým zvýrazněním a ilustracemi. Mnohé informace u nás dosud nebyly publikovány (v populární literatuře)

nebo uvádějí na pravou míru fámy a mýty. Potěší to např. v kapitole o halucinogenních houbách, která je psána vyváženě, s uvedením ověřených faktů i s upozorněním na skrytá nebezpečí těchto hub. Je jen škoda, že kapitoly Vítejte v říši hub a Otravy houbami jsou v některých částech poněkud zastaralé, protože čerpají nikoli z moderní, ale ze starší a často už překonané odborné literatury. Pro tyto kapitoly měl být rozhodně vybrán jiný autor. Velmi schematické až zavádějící jsou také pérovky na stranách 11, 12 a 13.

Pak následuje nejrozsáhlejší část knihy — atlas (F. Kotlaba, V. Antonín, lektoroval Z. Pouzar), kde nalezneme popisy, fotografie a u některých důležitých druhů i malby celkem 449 druhů velkých hub. Autoři vybrali hlavně typické a nápadné zástupce jednotlivých skupin s důrazem na nejdůležitější jedlé a jedovaté houby. Popisy jsou výstižné, patrná je znalost projednávaných druhů. Autoři pečlivě zpracovali českou i latinskou nomenklaturu, takže kniha může být v tomto směru považována za určitý vzor. Mám jen tyto připomínky: na str. 98 je chybně uvedeno, že hlenky patří mezi živočichy (patří mezi prvoky), také že neplatí rovnítko plodnice = stroma (stroma je útvar obsahující plodnice) — chybně použito např. na str. 101, že se v moderní mykologii upouští od používání termínů perfektní a imperfektní stadium a používá se termínů telomorfa (ne telomorfa — viz např. str. 102) a anamorfa.

Pastvou pro oči jsou fotografie. Každý druh je zobrazen v pohlednicovém formátu (!), ty význačnější jsou zastoupeny i několikrát. Záběry hub jsou velmi náročné na přesné zachycení barev a různých detailů a pak na dokonalou reprodukci. V obojím je kniha na špičkové úrovni; mnohé fotografie jsou navíc výborné i po estetické stránce. Zřetelně se tu projevilo, jak je důležitý přísný výběr fotografií. Popravdě je však třeba říci, že i v této knize se objevily i horší záběry — nejčastěji proto, že na snímcích jsou příliš mladé a netypické plodnice (namátkou např. pštrěn dubový, chorošovec sírový, šupinovka slizká), vybledlé plodnice (např. patyčka rosolovitá, ouško kornoutovité, slizák lepkavý, štavnatka pomrazka) nebo že křiklavě nesouhlasí text a fotografie (u baňky velkokališné se opěvuje krásná fialová barva plodnic, po které na fotografii není ani památky). Někdy je obrázek krásný, ale záběr má špatný úhel, takže některá důležitá část houby není vidět — např. barva lupenů (třepenitka svazčítá, t. maková, t. cihlová). Podle mého názoru jsou vyloženy špatné jen dva snímky: polnička tuhá a ryzec dřubkovaný (má být žlutý, na snímku je oranžovohnědý). Celkově je procento horších záběrů nižší, jaké kdy u nás v knize o houbách vyšlo, a tak můžeme obrazovou část této publikace označit za nejkvalitnější v této kategorii za posledních asi tak 10 let.

Ve dvou případech mám pochybnosti o správnosti určení druhů na fotografiích. Domnělá *Clavulina cinerea* na str. 128 bude spíše *Clavulina coralloides* a záběry pošvatky obecné (str. 220) a pošvatky žlutoolivové (str. 221) podle mne představují v obou případech pošvatku žlutoolivovou.

Další částí knihy je kulinářská kapitola: Houby v kuchyni. Ta je jedním slovem skvělá, protože dokonalé záběry nejrůznějších jídel z hub a velké množství zajímavých receptů přímo provokují k experimentování.

Následuje kapitola Houbařův rok, vtipně glosovaný průvodce houbařskou sezónou. Potíž je v tom, že to je notoricky známý text Z. Kluzáka (i když výborný), který už vyšel tiskem několikrát. Zde mohlo nakladatelství požádat o spolupráci jiného mykologa, který by téma pojal zase jiným, „neokoukaným“ způsobem.

Knihu uzavírá přehled některých lidových jmen hub, rejstřík a seznam autorů fotografií. Je tedy možné příslušného autora požádat o mikroskopické ověření plodnic, které fotografoval (pokud je zachoval v nějakém herbáři). Co naopak knize citelně schází, je slovníček, který by čtenáři vysvětlil některé speciální termíny běžně používané v textu.

Závěrečné hodnocení této encyklopedie vyznívá jednoznačně kladně. Je to kniha původní, dobře napsaná, opatřená krásnými a výborně reprodukovanými fotografiemi; přestože je zaměřená na široké vrstvy čtenářů, není podbízáva ani nezískává popularitu lacinými senzacemi nebo přeháněním. Dobře se pozná, že knihy určené pro nejšířší veřejnost musí dělat nejlepší znalci příslušného oboru — jedině ti mohou posoudit pravdivost, závažnost a vzájemné pororce údajů, které se předkládají širokému publiku. Kniha Houby — česká encyklopedie je vhodná pro každého, kdo cítí k houbám nějaký vztah. Pokud tento vztah máte, neváhejte a knihu si kupte — žádnou tak všestranně zaměřenou knihu o houbách na českém trhu nenajdete.

Jan Holec

J. Havel, J. Štursa: **PŘÍRODNÍ RÁJE SVĚTA**. Ottovo nakladatelství, divize Cesty. Praha 2003, 256 str., cena neuvedena

Vztah mezi přírodou a společností prodlívá v současné době celosvětovou krizi podmíněnou stále se zvyšujícími nároky překročné vzrůstající lidské populace. Ty vedou až k plenívému využívání přírodních zdrojů spojenému s ničením přírodních hodnot za nebyvalého poklesu znalosti přírody a jejího významu v nejšířší veřejnosti. Není divu, že přírodovědci i prostí lidé, kteří neztratili vztah k přírodě a krajíně, bijí na poplach a že vznikají ekologická hnutí pronikající i do politického života. Tento stav byl i jedním z popudů ke vzniku výpravného díla o nejkrásnějších přírodních zákoutích naší planety, která nám představují nádherné snímky fotografa Jiřího Havla a texty přírodovědce Jana Štursy. Nejde totiž jen o běžnou obrazovou publikaci, nýbrž, jak napsal autor předmluvy a náš přední ochranář Jan Čerovský, o jakousi stručnou populární ekologii zemské souše.

Nejlépe to ilustrují názvy a náplň jednotlivých kapitol. Úvodní se zabývá diverzitou živého světa, jeho vývojem i současným ohrožením, druhá ochranou okrsků dosud zachovalé přírody, především v nejcennějších národních parcích, třetí neživou přírodou a jejími proměnami v čase, čtvrtá lesy a jejich rozložení na kontinentech, zatímco pátá — Vlása trav — líčí stepi, savany, pampy a prerie, hlavně tropických formací, které se dodnes zachovaly na velkých plochách. Šestá kapitola se věnuje vodě ve všech skupenstvích jakožto základní podmínce života. Sedmá zachycu-

je spektrum organismů od průkopnických mechů a lišejníků, zástupců nejrůznějších typů vegetace od našeho česneku hadího až po kaktusy, i živočichů od žiraf a zeber až po lachtany a rypouše, nezapomíná se však ani na motýly a houby. Obsahuje i jedinečné fotografie podivuhodné flóry z národních parků v tropických velehorách Mt. Kenya ve východní Africe a Sagarmatha v Himálaji. V osmé kapitole nazvané Kopce, hory, velehory najdeme nádherné scénérie z velkých pohoří celého světa od Aljašky po Patagonii, od centrálních Alp a Kavkazu až po rudé pískovcové bány ve vyprahlé severní Austrálii. V závěrečné deváté kapitole — Příroda a člověk — se autoři vrací k nejpálčivějšímu tématu dnešní doby — k postupnému ničení přírodních krás a hodnot. A tak končí povzdechům týkajícím se dlouholetého sporu o využívání naší nejvyšší hory Sněžky s poukazem na to, oč lépe na tom je třeba nejvyšší štít Slovinska — Triglav.

I když hlavní důraz se klade na živou přírodu, zachycenou opravdu v mimořádně bohatém výběru, přece v knize najdeme i vynikající obrazy geologické stavby, jako třeba vrásové struktury vystupující v Národním parku Durmitor v Černé Hoře nebo ve francouzském Národním parku Mercantour v Alpách.

Snad největší klad díla však představuje harmonické skloubení skvěle reprodukovaných barevných snímků vysoce hodnotných z přírodovědeckého hlediska i estetické působivosti a průvodního textu. V tom je dílo opravdu mimořádné a autorům lze jen gratulovat. Samozřejmě nechybí ani terminologický slovníček a podrobný rejstřík latinských i českých názvů rostlin a živočichů, zobrazených přírodních jevů i pomístních názvů. Díky anglickému souhrnu se s obsahem může seznámit i cizinec.

Nicméně úkolem recenzenta je hledat i případné nedostatky, kterých je sice poskrovnu, přece však zasluhují zmínky. Tak na str. 29 uvedená nereálná plocha Krügerova národního parku (2 miliony km²) je zřejmě přehlédnutím, na str. 222 se v textu hovoří o hvozdících (*Diantbus*), ač na snímku jde nepochybně o plodnou dryadku. Jalské Alpy se sice vyvrásnily v třetihorách, jejich vápence jsou však starší. Některé nepřesnosti najdeme i v terminologickém slovníčku: mezi horniny vulkanické (výlevné, sopečné) jsou zařazeny i hlubinné vyvřeliny jako gablo a žula, mezi metamorfované horniny i dolomity a břidlice, kategorie přírodní park v soustavě chráněných území ČR není totožná s CHKO. Jde však vesměs jen o drobné nepřesnosti, které nemají vliv na vysokou hodnotu publikace.

Co říci na závěr? Každý, kdo má rád přírodu nebo vnímá estetiku krajiny, se bude s potěšením probírat tímto dílem. Český přírodovědec a ochranář s obdivem pohledné na nádherné scénérie z bohaté přírody dalekých zemí, ale pak si uvědomí, že naše malé území sice ještě oplývá rozmanitostí — diverzitou živé i neživé přírody, ale že jde o jevy jak co do rozsahu, tak počtu malé a tudíž víceméně ohrožené a bohužel postupně ničené. Doufejme, že díky vynikajícímu zpracování knihy si čtenáři uvědomí, jakou hodnotu má příroda pro zdraví a pohodu lidí, a více podpoří snahy o zachování toho, co nám dosud zbývá.

Vojen Ložek